

Sylwia KACZMAREK
Uniwersytet Łódzki

SKUTECZNOŚĆ PROCESU REWITALIZACJI. UWARUNKOWANIA, MIERNIKI, PERSPEKTYWY

THE EFFECTIVENESS OF URBAN REGENERATION. DETERMINANTS, INDICES AND PERSPECTIVES

ABSTRACT: The revitalization of urban areas in different European regions has been held for over 30 years, while in Poland it is carried out with varying intensity in the regions for over 15 years. Following research questions were formulated: How is it possible to evaluate the effectiveness of the revitalization process carried out in a specific location? What determines the success of the method of the implementation of revitalization programs? Is it possible to prepare the set of universal parameters which constitute the monitoring system of the process? Based on the overview of revitalization projects realized in cities world wide the identification and analysis of the evaluation methods used for the process has been carried out. In conclusion, the new approach to the revitalization evaluation has been proposed which allows to identify its effectiveness, called revitalization evaluation formula.

KEY WORDS: revitalization, urban areas, revitalization evaluation formula

Proces rewitalizacji zdegradowanych terenów miejskich w krajach Europy trwa już ponad 30 lat, w Polsce prowadzony jest z różnym natężeniem w poszczególnych regionach od mniej więcej 20 lat. Intensywność tego procesu mierzona liczbą przygotowanych projektów i wykonywanych przedsięwzięć inwestycyjnych wydatnie zwiększyła się w naszym kraju po roku 2004. Wówczas to Polska stała się krajem członkowskim Unii Europejskiej, a tym samym beneficjentem znacznych środków finansowych. Powszechność działań rewitalizacyjnych, relatywnie długi czas ich prowadzenia oraz skala zrealizowanych przekształceń w miastach na świecie skłania do podjęcia próby analizy skuteczności tego procesu. Warto bowiem zastanowić się nad kwestią konsekwencji, jakie rewitalizacja wywołuje w miastach, oraz ich wpływu – pośredniego lub bezpośredniego – na warunki życia mieszkańców. Postawiono więc następujące pytania badawcze: W jaki sposób można ocenić skuteczność procesu rewitalizacji przeprowadzonego w konkretnej lokalizacji? Kiedy możemy uznać (na podstawie jakich mierników), że przeprowadzona rewitalizacja doprowadziła do pożądanego dla

obszaru stanu? Sformułowana w ten sposób kwestia badawcza wymaga sprecyzowania pojęcia rewitalizacja oraz wskazania, jak rozumiana będzie w niniejszej pracy ocena tego procesu. Mimo licznie publikowanej na świecie literatury, analizującej przebieg, charakterystykę i skutki tego procesu, jego definicja wciąż nie jest jednoznacznie sformułowana (Roberts, Sykes 2000; Couch i in. 2008; Kotlorz 2008; Lorens 2007; Rey 2013; Tallon 2013; *Rewitalizacja miast polskich...* 2010; Kaczmarek 2001a; Zimpel 2013).

Przyjęto zatem, że rewitalizacja to rozłożony w długim okresie (kilku lub kilkunastu lat) proces, który składa się z sekwencji planowanych działań mających na celu ożywienie gospodarcze oraz zmianę struktury przestrzennej i funkcjonalnej zdegradowanych obszarów miasta, aby przywrócić im wartość społeczną. Pod pojęciem wartości społecznej obszaru rozumieć należy stopień dostosowania organizacji przestrzeni i jej wyposażenia do potrzeb użytkowników (mieszkańców i przybyszów), co odzwierciedla się w krajobrazie miejskim, jego wykorzystaniu, postrzeganiu i akceptacji przez ludzi. Tak rozumiana rewitalizacja polega na jednoczesnym prowadzeniu działań naprawczych na obszarze w kilku wymiarach: gospodarczym, przestrzennym, społecznym i kulturowym (Kaczmarek 2001a, 2001b).

Programowanie i planowanie, a następnie realizacja rewitalizacji prowadzonej w owych czterech wymiarach jednocześnie to działania trudne i wymagające synchronizacji. Każde ma swoją odrębność w kontekście przestrzeni i ludzi, ale jednocześnie są wzajemnie komplementarne, dlatego zawsze należy traktować je jako integralny element składowy całości. Ponadto wymiary te charakteryzuje specyfika, która warunkuje sposób wykonania przypisanych do nich zadań rewitalizacyjnych w celu trwałego przekształcenia obszarów zdegradowanych. Zadania właściwe dla każdego z wymiarów realizowane są na obszarze równocześnie. Wspólnym dla nich celem jest przywrócenie temu fragmentowi miasta wartości społecznej, która przejawia się spójnością przestrzenno-funkcjonalną oraz harmonią odpowiadającą potrzebom różnych grup użytkowników. Tym samym każda prowadzona w przestrzeni miejskiej rewitalizacja jest zdeterminowana indywidualnymi cechami obszaru, którego dotyczy. Owe determinanty to przede wszystkim: wielkość obszaru, jego lokalizacja, ranga i znaczenie w strukturze przestrzenno-funkcjonalnej miasta, rodzaj i poziom degradacji będącej stanem wyjściowym, zakres i typ wykonanych działań, czas realizacji procesu, jego społeczny kontekst oraz wizerunek. Można zatem uznać, że immanentną cechą rewitalizacji terenów miejskich jest jej indywidualny przebieg, każdorazowo zdefiniowany przez cechy obszaru, na którym się ona odbywa. Z tego powodu podobne programy przekształceń oraz mechanizmy realizacji działań stosowane na różnych obszarach mogą powodować odmienne skutki. Podstawową jednak kwestią dla każdej prowadzonej rewitalizacji jest określenie, w jakim stopniu zmiany, które nastąpiły na obszarze w efekcie procesu, podniosły jego wartość społeczną. Kategoria wartości społecznej jest złożonym zagadnieniem, ponieważ bezpośrednio wiąże się z różnymi interesariuszami zaangażowanych w proces rewitalizacji. Znajdujemy w tej zbiorowości następujące grupy: mieszkańców obszaru, pozostałych jego użytkowników, w tym również turystów, inwestorów, przedsiębiorców, władze lokalne. Każda z wskazanych zbiorowości ma

odmienne oczekiwania w kontekście realizowanego procesu rewitalizacji, niekiedy są one sprzeczne. Aby zatem precyzyjnie wskazać efekty przestrzenne, społeczne, ekonomiczne i kulturowe procesu rewitalizacji, należy przeprowadzić procedurę ewaluacji. Rozumiemy pod tym pojęciem systematyczny, ciągły proces badań i analiz, prowadzony przy wykorzystaniu różnych sposobów pozyskiwania danych, w celu zidentyfikowania i pomiaru wpływu, zasięgu, konsekwencji, kosztów działań zrealizowanych projektów w procesie rewitalizacji oraz monitorowania reakcji interesariuszy.

We wszystkich krajach, w których proces rewitalizacji terenów miejskich prowadzony jest od kilku dekad, podlega on systematycznie różnym formom ewaluacji (Robson i in. 1994; Stouten 2010; Calantonio, Dixon 2011; McCulloch 2000; McCarthy 2012; Sanderson 2000; Adair i in. 1999; Kaczmarek, Marcińczak 2013). Dokonują jej interesariusze procesu na wiele odmiennych sposobów i w różnorodnych odniesieniach, tym samym metody stosowane w ocenie rezultatów działań różnią się znacznie. Występujące odmienności powiązane są przede wszystkim z następującymi kwestiami: kto i w jakim celu dokonuje ewaluacji oraz w jakim ujęciu problemowym jest ona przeprowadzana. Te dwa elementy bezpośrednio implikują przyjętą metodologię, a także przyjęte wskaźniki skuteczności.

W światowej literaturze w toczącej się od pewnego czasu dyskusji autorzy zgodnie stwierdzają, że konceptualnie oraz metodologicznie procedura oceny skuteczności procesu rewitalizacji wciąż jest jeszcze w stadium formułowania (Alexander 2006; Armstrong i in. 2002; Henderson i in. 2007; Laurian i in. 2004; Lichfield 1996; *Spatial data infrastructure...* 2008). Nie została do tej pory wypracowana uniwersalna, wymierna metodologia, którą można byłoby stosować na dowolnym obszarze, gdzie wystąpiła rewitalizacja. Dlatego też obecnie stosuje się powszechnie ujęcie sektorowe – wówczas oceniane są tylko niektóre elementy procesu odpowiadające wskazanym wcześniej wymiarom: przestrzennemu, ekonomicznemu, społecznemu i kulturowemu. Jest rzeczą oczywistą przy tym, że ewaluacja sektorowa wykonywana jest w ujęciu różnych dziedzin analizujących rewitalizację. Przeprowadzona na potrzeby tej pracy analiza podejścia sektorowego – w aspekcie jego adekwatności do celów, które formułuje się dla ewaluacji – wskazuje na zawężenie zagadnień podlegających ocenie, a także brak wzajemnych powiązań w interpretacji uzyskanych rezultatów. Innymi słabościami ujęcia sektorowego ewaluacji są: wielość oraz znaczne zróżnicowanie stosowanych parametrów, które nie są ze sobą następnie porównywane, oraz niedostateczne użycie przestrzennego podejścia aksjologicznego.

Można wyróżnić trzy wiodące rodzaje sektorowej ewaluacji stosowane na świecie w ocenie realizowanych działań rewitalizacyjnych przez przedstawicieli odpowiednich dziedzin. Pierwszy z wyróżnionych to podejście ekonomiczne, które sprowadza się do analizy nakładów i efektów (poniesione koszty i osiągnięte korzyści) w określonym czasie na zdefiniowanym obszarze. W tym ujęciu mamy do czynienia z metodą wykorzystującą metody ilościowe i jasno zdefiniowane parametry. Wykonane analizy dają możliwość precyzyjnego określenia relacji występujących między nakładami i efektami (analiza kosztów) w wymiarach przestrzennym i gospodarczym rewitalizacji, natomiast

całkowicie pomijane są w tym sposobie oceny wymiary kulturowy i przede wszystkim społeczny. Kolejną słabością tego podejścia są istniejące ograniczenia w dostępie do informacji finansowych, zwłaszcza wówczas, kiedy w proces rewitalizacji zaangażowani są inwestorzy prywatni, którzy – w odróżnieniu od instytucji publicznych – nie mają obowiązku publicznego udostępniania informacji finansowych związanych z prowadzonymi przez siebie inwestycjami. Wskazane ograniczenia nie powinny rzecz jasna być traktowane jako deprecjacja zasadności stosowania ujęcia ekonomicznego ewaluacji rewitalizacji, ale wykorzystując je, warto zdawać sobie sprawę, że otrzymany jako wynik obraz procesu jest jednowymiarowy, niepełny, a tym samym niezadowolający.

Drugim wyodrębnionym sposobem ewaluacji jest podejście nazwane zarządczym – które przy użyciu wskaźników wydajności określa stopień zrealizowania postawionych celów zamieszczonych w programach i planach procesu rewitalizacji. Wskaźniki są zazwyczaj ustalane na podstawie konkretnych celów programu; są one użyteczne w monitorowaniu rzeczywistych działań projektu, ale zwykle nie biorą pod uwagę szerszych odniesień ani wpływu, jaki wywierają działania rewitalizacyjne na życie miejskie. Innymi słowy ewaluacja typu zarządczego skupia się na ocenie przebiegu procesu jako takiego, zarówno podczas jego prowadzenia, jak i już po zakończeniu. Atutem ewaluacji zarządczej jest jej ciągłość, prowadzi się ją bowiem regularnie podczas kolejnych etapów realizacji procesu (po upływie każdego miesiąca częściowo, sumarycznie w każdym roku i finalnie na zakończenie projektu), wykorzystując bieżące dane o przebiegu rewitalizacji. Znając wyniki częściowych ocen, można monitorować prowadzoną rewitalizację i ewentualnie korygować zaobserwowane odstępstwa od przyjętych założeń. Słabością tego podejścia jest odniesienie dokonywanej oceny do rzeczywistego funkcjonowania miasta i potrzeb użytkowników jego przestrzeni. Bierze się pod uwagę jedynie relację między założonymi celami a stopniem ich realizacji. Pozytywna ocena oznacza, że projekt wcielany jest w życie zgodnie z przyjętymi celami, natomiast nie ma możliwości stwierdzenia, czy cele zostały właściwie sformułowane i czy na pewno przyniosą trwałą pomyślność obszarowi, eliminując skutecznie przyczyny, których skutkiem była degradacja. Ponadto zarządczy sposób ewaluacji, uznając *a priori*, że wyznaczono właściwe cele, ogranicza zmiany w procesie rewitalizacji zmierzające do poszukiwania optymalnych rozwiązań, tym samym nie uwzględnia zmienności priorytetów w czasie oraz praktycznie eliminuje możliwości wskazania sposobu rozstrzygnięcia konfliktów pojawiających się między interesariuszami.

Trzecim zidentyfikowanym sposobem prowadzenia ewaluacji procesu przekształceń jest podejście jakościowe, które polega na określeniu stopnia satysfakcji użytkowników nowych inwestycji i form zagospodarowania powstałych w wyniku rewitalizacji. Przy zastosowaniu metod jakościowych (wywiady kwestionariuszowe, badania opinii, analiza percepcji itp.) uzyskiwany jest obraz funkcjonowania przekształconego w procesie rewitalizacji obszaru w opinii jego użytkowników. Chociaż podejście jakościowe ma niewątpliwie wiele atutów, to jednak charakteryzuje się również istotnymi i licznymi ograniczeniami. Są to przede wszystkim kosztowne i czasochłonne analizy, prowadzone wywiady z przedstawicielami głównych grup interesariuszy mogą zaś nie być

reprezentatywne, a tym samym nie dawać pełnego obrazu przemian dokonanych na danym obszarze. Ponadto uzyskane tą drogą wyniki poza wartością poznawczą mają ograniczone zastosowanie praktyczne. Realizowane *a posteriori* w niewielkim stopniu mogą być pomocne przy realizacji następnych projektów, ponieważ te ostatnie będą dotyczyły innego kontekstu społecznego i ekonomicznego. Ograniczona przydatność aplikacyjna podejścia jakościowego nie deprecjonuje jednakże zasadności jego stosowania. Choć daje ono wycinkowy i niepełny obraz, to jednak wzbogaca nasze rozeznanie w kwestii rozpoznania i oceny skutków procesu rewitalizacji.

W kontekście przeprowadzonego zestawienia trzech rodzajów podejścia do ewaluacji procesu rewitalizacji terenów miejskich należy zauważyć, że ograniczenia każdej ze stosowanych metodologii wynikają z fragmentaryczności dokonywanej oceny. Żadne z omówionych podejść do ewaluacji nie uwzględnia relacji przestrzennych, funkcjonalnych, społecznych oraz kulturowych, jakie zachodzą wewnątrz przekształcanego obszaru, a także między nim a pozostałymi częściami miasta. Proces rewitalizacji zmienia przecież nie tylko obszar, który podlega procesowi, ale pośrednio oddziałuje na strukturę przestrzenno-funkcjonalną i społeczną całego miasta, a w pewnych przypadkach również wpływa na obszary zewnętrzne. Zatem powinien być oceniany w kontekście różnych skal oddziaływania: miejscowej – bezpośrednio na obszarze rewitalizowanym, lokalnej – w zespole kwartałów sąsiadujących (dzielnicy), ogólnej – w skali całego miasta, czy w niektórych szczególnych przypadkach pozamiejskiej – regionalnej i ponadregionalnej.

Określenie skuteczności przeprowadzonej rewitalizacji wymaga uwzględnienia w ocenie wielu elementów składowych jednocześnie. Każda lokalizacja w mieście ma swoje cechy, toteż proces rewitalizacji jest zdeterminowany kontekstem geograficznym, politycznym, społecznym i kulturowym miejsca, w którym ją prowadzimy. Skuteczność procesu zależy bezpośrednio od rodzaju prowadzonych działań naprawczych, które z kolei są pochodną skali degradacji i jej zakresu. Aby zatem dokonać pełnej oceny rewitalizacji, należy ją weryfikować we wszystkich czterech wymiarach, w których się odbywa: przestrzennym, gospodarczym, społecznym, kulturowym oraz w odniesieniu do każdej ze wskazanych wcześniej skal oddziaływania.

Kolejnym zagadnieniem, które zostanie przedstawione, jest propozycja postępowania ewaluacyjnego oraz odpowiadających mu wskaźników. Zastosowanie ich umożliwi wykonanie pełnej analizy pozwalającej stwierdzić, czy proces rewitalizacji skutecznie wyeliminował zjawisko degradacji i jego negatywne konsekwencje. Sugerowany sposób postępowania można scharakteryzować przy użyciu następujących deskryptorów procesu: ewaluacja kontekstowa, kompleksowa i progresywna.

Istotą proponowanego podejścia jest przyjęcie założenia, że rewitalizacja miejskich terenów zdegradowanych jest skuteczna wówczas, kiedy trwale eliminuje degradację fragmentu miasta, harmonijnie łączy priorytety różnych grup interesariuszy korzystających z tej przestrzeni, zakłada elastyczność proponowanych rozwiązań w kontekście zmian w czasie, a także jest prowadzona ze świadomością, że zmiany miejscowe oddziałują bezpośrednio na organizację struktury całego miasta oraz pośrednio na

obszary zewnętrzne. Ponadto należy mieć na uwadze każdorazowo cztery wymiary rewitalizacji: przestrzenny, gospodarczy, społeczny i kulturowy jako integralne składowe procesu przekształceń, które warunkują jego pomyślną realizację w konkretnej lokalizacji. W tym ujęciu procedura pozwalająca stwierdzić, czy prowadzony w konkretnej lokalizacji proces rewitalizacji jest skuteczny, wymaga udzielenia pełnej odpowiedzi na następujące pytania: Kim są interesariusze i jakie mają potrzeby? W jakim kontekście terytorialnym odbywa się proces? Jakiej perspektywy czasowej dotyczy? W jakiej relacji są rzeczywiste przeprowadzone działania z programowanymi zamierzeniami (weryfikacja celów)? Jak funkcjonuje przekształcany obszar – czyli co osiągnięto? Jakie poniesiono koszty ekonomiczne, przestrzenne, kulturowe i społeczne? Procedura ewaluacji, która pozwoli odpowiedzieć na powyższe pytania powinna być prowadzona etapowo, już podczas realizacji procesu, a nie dopiero po jego zakończeniu. Ponadto powinna odbywać się dwutorowo, równolegle: zewnątrz (analizę przygotowują niezależni eksperci) i wewnątrz (analizę przygotowują lokalne władze samorządu terytorialnego). Jeżeli nadrzędnym celem skutecznej rewitalizacji jest dążenie do wzmacniania wartości społecznej obszaru, to dokonywana ocena polegać musi na stwierdzeniu, czy i w jakim stopniu – w kompleksowym rozumieniu czterech wymiarów – proces spowodował rzeczywiste zwiększanie wartości społecznej miejsca, którego dotyczył.

Proponowana procedura oceniająca powinna zawierać zbiór parametrów, których wartości wskazywać będą poziom realizacji przekształceń, ale również ich adekwatność do potrzeb użytkowników obszaru. Mierniki ilościowe i jakościowe, które należy wykorzystać, powinny być pogrupowane w kontekście wskazanych wcześniej czterech wymiarów rewitalizacji. Wśród mierników ilościowych na pewno powinny znaleźć swoje miejsce dotychczas wykorzystywane najczęściej w podejściu ekonomicznym wskaźniki: kosztów, czyli relacji poniesionych nakładów i uzyskanych dzięki nim efektów, zwrotności kredytów, proporcje udziału kapitału publicznego i udziału kapitału prywatnego, bilans miejsc pracy (utraconych i nowo utworzonych), koszt jednego nowego miejsca pracy, wysokość podatków pochodzących z nowych aktywności ekonomicznych. W tej grupie można również rozpatrywać jako wskaźniki skuteczności rewitalizacji obszaru: zmiany cen nieruchomości, liczbę nowo wybudowanych mieszkań, liczebność nowej populacji, która osiedliła się na obszarze czy też liczbę nowych instytucji i placówek oraz ich zróżnicowanie funkcjonalne. Można proponować wiele różnorodnych wskaźników ilościowych, które opisują skutki procesu rewitalizacji, przedstawione powyżej są jedynie przykładowym zestawem. Można różnie konfigurować grupy tego rodzaju mierników, dostosowując zestawy do zakresu programowego, przestrzennego prowadzonej rewitalizacji, uwzględniając indywidualną charakterystykę obszaru. Wskaźniki ilościowe mogą być przede wszystkim miarodajne w analizie skuteczności wymiarów ekonomicznego oraz przestrzennego procesu rewitalizacji.

Druga grupa proponowanych wskaźników skuteczności rewitalizacji zawiera parametry jakościowe. Dokumentują one różne rodzaje zmian rejestrowane w odmiennych skalach i kontekstach odniesień jak choćby: nowy wizerunek obszaru, powstające pozytywne z nim skojarzenia, wprowadzenie instytucji nieobecnych dotychczas w mieście,

podniesienie prestiżu miasta przez zwiększenie intensywności funkcji metropolitalnych, oryginalna i niepowtarzalna architektura oraz kompozycja urbanistyczna, rosnące zainteresowanie obszarem wśród odwiedzających – również turystów, zadowolenie użytkowników wytworzonych nowych przestrzeni publicznych, akceptacja nowej formy organizacji przestrzeni, poprawa warunków życia mieszkańców. Pomiar zmian jakościowych jest jednakże utrudniony z powodu względności źródeł informacji. Większość danych pozyskiwanych jako rezultaty badań społecznych z natury swojej jest subiektywna, nawet przy zachowaniu wymogów reprezentatywności próby respondentów wybranej do badań. Uzyskujemy obraz fragmentaryczny, obarczony ograniczeniami, których trzeba mieć świadomość, interpretując uzyskane oceny, a zwłaszcza formułując na ich podstawie wskazania i podejmując decyzje. Mimo to badania jakościowe prowadzone w różnych grupach społecznych powinny być integralnym elementem ewaluacji procesu rewitalizacji. Należy jednakże zwrócić uwagę na to, aby objęte nimi były wszystkie grupy interesariuszy powiązanych z obszarem, ponieważ dopiero wówczas poznać można pełen przekrój ocen dokonywanych przemian.

Scharakteryzowane powyżej wskaźniki skuteczności rewitalizacji odpowiednio uporządkowane i interpretowane powinny zostać wykorzystane w praktyce procesu jako formuła ewaluacji rewitalizacji, czyli procedura precyzyjnie opisująca drogę postępowania. Ewaluacja przeprowadzona zgodnie z zaproponowaną formułą jest kompleksowa, dlatego pozwala uzyskać pełny obraz zmian, które zaszły na danym obszarze. Wykonywana dla wszystkich czterech wymiarów rewitalizacji: przestrzennego, społecznego, ekonomicznego i kulturowego, w każdej z wyróżnionych skal oddziaływania procesu: miejscowej – bezpośrednio na obszarze rewitalizowanym, lokalnej – w zespole kwartałów sąsiadujących (dzielnicy), ogólnej – w skali całego miasta czy w niektórych szczególnych przypadkach pozamiejskiej – regionalnej i ponadregionalnej, opisana odpowiednio dobranymi wskaźnikami zmian oraz przeprowadzana w systemie ciągłym, podczas trwania całego procesu, spełnia wymagania ewaluacji kompleksowej, kontekstowej i progresywnej. Holistyczne podejście, które reprezentuje przedstawiona formuła ewaluacji, daje możliwość określenia, czy prowadzone działania naprawcze są skuteczne, czy w ich rezultacie wzrasta społeczna wartość obszaru. Ona bowiem stanowi istotę rewitalizacji – procesu, który powinien w sposób trwały eliminować degradację oraz zapewnić stabilne funkcjonowanie w przyszłości określonego fragmentu miasta.

Zaproponowana formuła ewaluacji jest procedurą złożoną, kreatywną, elastyczną i uniwersalną. Jej wykorzystanie praktyczne wymaga konsekwencji w działaniach na wszystkich etapach: poprawnej identyfikacji cech obszaru, na którym prowadzona jest rewitalizacja, prawidłowego określenia grup interesariuszy zaangażowanych w proces oraz w miarę możliwości precyzyjnego ustalenia pożądanego poziomu wartości społecznej obszaru. Trzeba przy tym pamiętać, że cele poszczególnych grup nie muszą być zbieżne, co łatwo generuje konflikty.

Każda rewitalizacja powinna być kompromisem, wypracowanym wspólnie przez jej uczestników przy założeniu współpracy, równouprawnienia i zaangażowania wszystkich zainteresowanych społeczności. Są to cechy rewitalizacji integracyjnej (Kaczmarek

2001a, 2010a, 2010b), której podstawowym atutem jest wytworzenie wspólnoty celów na przekształcanym obszarze. Szczególną rolę do spełnienia mają tu władze lokalne samorządu terytorialnego, których rola powinna polegać na inicjowaniu przekształceń i tworzeniu płaszczyzny wspólnych działań dla różnych grup interesariuszy. Ci ostatni następnie powinni aktywnie uczestniczyć w kształtowaniu obszaru i częściowo wziąć odpowiedzialność za jego przyszłość. Ten element może sprawiać szczególnie dużo kłopotów, wymaga bowiem w miarę możliwości precyzyjnego określenia ich potrzeb w różnych horyzontach czasowych, predykcji rozwoju cywilizacyjnego, co przy współczesnym tempie postępu technologicznego oraz zmieniających się potrzeb ludzi jest zagadnieniem niezwykle trudnym, obciążonym znacznym ryzykiem błędu.

Rewitalizacja ponadto – jak każdy proces kształtujący przestrzeń miejską – odbywa się w określonej rzeczywistości uwarunkowań społecznych, politycznych i gospodarczych, które stanowią jego ramy odniesienia. Kontekstowa, komplementarna i progresywna ocena przeprowadzona przy zastosowaniu zaproponowanej formuły ewaluacji rewitalizacji daje możliwość stałego monitorowania skuteczności prowadzonych działań oraz ewentualnej ich modyfikacji podczas trwania procesu, a nie dopiero po jego zakończeniu. We współczesnych miastach na całym świecie procesy degradacji zarówno społecznej, kulturowej, jak i przestrzenno-funkcjonalnej występują permanentnie, choć z różnym natężeniem. Tym samym proces rewitalizacji złożony z sekwencji działań naprawczych, prowadzonych w różnych skalach i wymiarach, staje się bardzo istotnym elementem kształtującym miasta i stanowi jedno z głównych zadań polityki miejskiej. Prawidłowa realizacja procesu rewitalizacji integrująca wszystkich jego uczestników jest perspektywą pomyślnego rozwoju miast.

Bibliografia

- Adair A.S., Berry J., McGreal W., Stanley J., 1999, *Evaluation of investor behavior in urban regeneration*, "Urban Studies", Vol. 36, No. 12.
- Alexander E., 2006, *Problems and prospects: Dilemmas in evaluation and directions for the future*, [w:] *Evaluation and Planning. Evolution and Prospects*, ed. E. Alexander, Ashgate, Aldershot.
- Armstrong A. i in., 2002, *Difficulties of developing and using social indicators to evaluate government programs: A critical review*, Australasian Evaluation Society International Conference, Wollongong 2002, www.aes.asn.au (maj 2015).
- Colantonio A., Dixon T., 2011, *Urban regeneration and social sustainability. Best practice from European cities*, Wiley, Blackwell.
- Couch C., Fraser Ch., Percy S., 2008, *Urban regeneration in Europe*, Wiley, London.
- Henderson S., Bowlby S., Raco M., 2007, *Refashioning local government and inner-city regeneration: The Salford experience*, "Urban Studies", Vol. 44, No. 8.
- Kaczmarek S., 2001a, *Rewitalizacja terenów przemysłowych. Nowy wymiar w rozwoju miast*, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Kaczmarek S., 2001b, *Spoleczność miejska a proces rewitalizacji*, [w:] *Wybrane problemy badawcze geografii społecznej w Polsce*, red. I. Sagan, M. Czepczyński, Uniwersytet Gdański, Gdańsk.
- Kaczmarek S., 2010a [współautor J. Kaczmarek], *Aksjologia przestrzeni miejskiej – w stronę geografii moralności*, [w:] *Wartościowanie współczesnej przestrzeni miejskiej*, red. M. Madurowicz, WGiSR Uniwersytet Warszawski, Urząd M. St. Warszawy, Warszawa.

- Kaczmarek S., 2010b, *Rewitalizacja i krajobraz miejski. Kwestia społecznej odpowiedzialności*, „Studia Miejskie” t. 1, Wyd. Uniwersytetu Opolskiego, Opole.
- Kaczmarek S., Marcińczak S., 2013, *The blessing in disguise. Urban regeneration in Poland in a neo-liberal milieu*, [w:] *The Routledge companion to urban regeneration*, eds. M.E. Leary, J. McCarthy, Routledge, London.
- Kotlorz D., 2008, *Rewitalizacja obszarów wykluczenia społecznego w miastach śląskich*, Wyd. Akademii Ekonomicznej, Katowice.
- Laurian L., Day M., Berke P., Ericksen N., Backhurst M., Crawford M., Dixon J., 2004, *Evaluating plan implementation. A conformance-based methodology*, „Journal of the American Planning Association”, 70 (4).
- Lichfield N., 1996, *Community impact evaluation*, UCL Press, London.
- Lorens P., 2007, *Rewitalizacja miast w Polsce pierwsze doświadczenia*, „Urbanista”, nr 12.
- McCarthy J., 2012, *Partnership, collaborative planning and urban regeneration*, Ashgate, Aldershot (England) – Burlington, USA.
- McCulloch A., 2000, *Evaluations of a community regeneration project: Case studies of Cruddas park development trust, Newcastle upon Tyne*, „Journal of Social Policy”, vol. 29.
- Rewitalizacja miast polskich: diagnoza*, 2010, red. Z. Ziobrowski, W. Jarczewski, Instytut Rozwoju Miast, Kraków.
- Rey E., 2013, *Régénération des friches urbaine et de développement durable*, UCL Presses Universitaires de Louvain, Louvain.
- Roberts P., Sykes H., 2000, *Urban regeneration. A Handbook*, Sage, London.
- Robson B., Bradford M., Deas I.A. i in., 1994, *Assessing the impact of urban policy*, HMSO, London.
- Sanderson I., 2000, *Evaluation in complex policy systems*, „Evaluation”, Vol. 6 (4).
- Spatial data infrastructure for urban regeneration*, 2008, ed. Y. Sadahiro, Springer, Berlin.
- Stouten P., 2010, *Changing contents in urban regeneration: 30 years of modernization in Rotterdam, DSP*, Delft University of Technology, Amsterdam Techne Press, Amsterdam.
- Tallon A., 2013, *Urban regeneration in UK*, 2nd ed., Routledge, London – New York.
- Zimpel J., 2013, *Rewitalizacja miast – projekt kulturowy*, Wyd. Naukowe Wydziału Nauk Społecznych UAM, Poznań.

SKUTECZNOŚĆ PROCESU REWITALIZACJI. UWARUNKOWANIA, MIERNIKI, PERSPEKTYWY

STRESZCZENIE: Rewitalizacja terenów miejskich w różnych regionach Europy odbywa się już ponad 30 lat, natomiast w Polsce prowadzona jest od ponad 15 lat. Postawiono następujące pytania badawcze: W jaki sposób można ocenić skuteczność procesu rewitalizacji przeprowadzonego w konkretnej lokalizacji? Od czego zależy powodzenie przyjętego sposobu postępowania w realizacji programów rewitalizacji? Czy można dla rewitalizacji przyjąć uniwersalny parametryczny system monitorowania prowadzonego procesu? Na podstawie przeglądu dotychczas zrealizowanych działań rewitalizacyjnych w miastach na całym świecie zidentyfikowano i przeanalizowano wykorzystane metody oceny procesu rewitalizacji. W konkluzji zaproponowano nowe ujęcie pozwalające zidentyfikować skuteczność, nazwane formułą ewaluacyjną rewitalizacji.

SŁOWA KLUCZOWE: rewitalizacja, tereny miejskie, formuła ewaluacji rewitalizacji

Autor:

dr hab. inż. arch. Sylwia Kaczmarek

Uniwersytet Łódzki

Pracownia Rewitalizacji Miast

ul. Kopcińskiego 31, 90-132 Łódź

tel. +48 42 6354559

email: sylwia.kaczmarek@geo.uni.lodz.pl